

ЕТЕЛА ФАРКАШОВА

EL CAMINO, ЈЕДАН ОД ПУТЕВА

У трпезарији, осим њих, скоро да више никог није ни било а њих двоје као да су тога јутра били успоренији, развученији у покретима, говору и гестима. То није било без разлога. Претходног дана В. је имао предавање до којег му је веома стало и које га је, ван сваке сумње, доста изморило. Није више онако као у младости, исцрпи и мањи напор од предавања на пленарној сесији међународног симпозијума, после којег су уследиле дуге дискусије. Чак и увече, после завршетка званичног програма, муж није могао да се одвоји од групице која је водила расправу: питања, хипотезе како би другачије могли да се интерпретирају резултати експеримената или до каквих би резултата могла да доведе делимична измена полазних претпоставки...

Тапкала је подаље од ватрених дискутаната и помало им је завидела јер је, такође, волела свој посао, али овако се удубити у проблематику, заборавити на све остало, на пример на обећање да ће увече изаћи у шетњу у град, макар и кратко...! Желела је да прве утиске из овог легендама обавијеног града доживе заједно. Осетила је разочарење. Опет ће све остати само на жељи. Брзо је изашла напоље да, макар мало, прошета тротоарима око хотела. Знала је да се дискусија неће брзо завршити. Навикла је, током свих тих година, на нешто слично, од симпозијума до симпозијума ситуације које се понављају, али, упркос томе, волела је да прати свог мужа на путовањима јер су то биле ретке прилике да се побегне од свакодневног стереотипа, пословног и домаћег, да се упијају доживљаји у новој, непознатој средини, за смирено размишљање смештено у неотрчане оквире...

Испијају кафу, В. узима у руке омот са програмом симпозијума а она се, као свако јутро, пење горе у собу, ставља у торбицу

карту града, флашицу са минералном водом, понеки кекс, прву помоћ, како у њеној породици уобичавају да кажу, у случају да ће јој затребати окрепљење, а у близини неће бити ничег што би одговарало њеним представама а и њеном новчанику.

Пази се, рече муж, пре него што је отворио врата конференцијске сале, у којој ће провести време све до вечери.

Прати га до прага просторије, потврдно клима главом, и ти.

– Ја? – насмеши се, па ја не идем у град, остајем овде, у згради.

– Ипак – рече, и крене према лифту.

* * *

На аутобуској станици испод стакленог крова чека неколико људи. Мора да пази да уђе у одговарајући аутобус и зато је синоћ са карте исписала трасе које би требало да је доведу директно у центар. Седа одмах иза шофера да би од њега, ако затреба, могла да добије информације. Пут би требало да траје скоро пола сата па има довољно времена да се оријентише у маршрути, наслања се на седиште и посматра улице у периферијском кварту, којима аутобус пролази.

Обрадовала је могућност да посети Сантијаго де Компостела од првог дана када је њен муж дошао са вешћу о симпозијуму и са питањем да ли жели да га прати на овом путовању. О граду је, још раније, много чула, понешто и прочитала, али од оног дана почела је плански да скупља материјале из којих би могла да сазна, више него из туристичких приручника, о историји града, о судбини свеца, који је постао темељ славе Сантијага. И сада се радује, али, уједно, и стрепи да ће ових неколико дана бити исто онако као у сличним случајевима када супруга прати на симпозијуме и конференције и када бива, од јутра до вечери, остављена сама себи. Размишља да ли ће овај град у северозападном краку Шпаније да је освоји, да ли ће да привуче њену пажњу до те мере да дани, који је очекују, буду за њу прави доживљај, да би, на тај начин, успела да заборави проблеме које је оставила код куће, да се опусти, разоноди, али, пре свега, да не зажали што је прихватила позив супруга на ово путовање.

У ствари, не би требало да се плаши јер воли да открива непознати град тачно онако као сада, сопственим темпом и према свом избору траса, постепено и полако, без икакве журбе и, на крају крајева, и без унапред тачније одређеног плана. Да лута улицама или да уђе у неки мали бистро на кафу и посматра пролазнице, слуша их, иако из њихових разговора разабере само

понеке речи, да у својим представама замишља њихове судбине, да удише атмосферу улица, кућа, паркова... Таква путовања су јој најдража.

Посете музејима и галеријама је, у последње време, већ ума-рају, замара је већ и сама помисао на то да би требало да их разгледа што детаљније, да од изложеног упамти што више, разврста и трајно уреже у своје сећање, а њено памћење је све слабије и из њега, понекад, само уз велики напор, може да ископа називе књига или имена људи и, разуме се, најмање у томе успева у ситуацијама када нечега треба да се сети током предавања у дискусијама са студентима... Њено памћење јој све више прави разне заврзламе. Лекарка, неуролог је умирује, али упркос њеним уверавањима и добрим резултатима тестова, на које ју је слала читаво пролеће и које је, коначно, и завршила, она, упркос свему томе, зна о чему се овде ради.

Аутобус се приближава центру. Она пажљиво прати станице да не би пропустила ону праву, али ипак, да би била сасвим сигурна, вади из џепа папирић на који их је синоћ записала тачно оним редоследом како долазе од хотела, који се налази онако некако по страни, све до историјског центра града. Максимално се концентрише јер на следећој станици треба да изађе.

На улици је обли топао ваздух, још није подне, али сунце већ пече доста јако. Погледа око себе и упути се према катедрали Св. Јакова. Почиње своје прво самостално разгледање града. Зауоставља се испред монументалне грађевине око које стоји више размакнутих група које се комешају. Великим тргом ори се жагор, у којем се стапају најразличитији језици заједно са шкљоцањем фотоапарата и зујањем камера. Дубоко удахну ваздух. Са радозналошћу очекује да ли ће да се испуне њена очекивања, која је у својој машти створила још пре поласка на пут, да ли ће и она да осети ону јединствену, специфичну атмосферу набијену присуством људских нада и решењем да крене за њима, које је чине посебном, о којој је читала и о којој су говорили они који су овај град већ посетили.

Није прошло ни месец дана од приказивања документарног филма на телевизији о онима који сваке године крећу на ходочашће у овај град, стотине хиљада људи са кугле земаљске са свих континената, без обзира на узраст, вероисповест. Путују да би пронашли нешто што им је у њиховом животу до тада недостајало или, можда, само зато да би тражили, да би доживели оно истинско тражење и то више не као средство, већ као сам циљ, концентрисани једино на то своје истраживачко путовање, за које у свакодневном животу нема времена, снаге нити стрпљења, на

тражење смисла својих дотадашњих напора код трагања за самим собом.

El camino... аутори документарног филма обрађали су се разним ходочасницима: младима, већином заљубљеним паровима, који својим ходочашћем желе да потврде своју љубав, можда и читаву своју будућност, али обрађали су се и усамљеним, болесним, несрећним, којима ходочашће пружа наду за повратак здравља, а и неколицини старијих људи којима се њихов дотадашњи живот чини привидно успешним, успелим, али, упркос томе, некако исувише тесним, тескобним, жуљи их и они желе да искусе још нешто ново, ослобађајуће, нешто што опушта. Неки се распричају, веома отворено, о својим чежњама да упознају нешто што је другачије од свакодневног практичног живота у временском стресу, хектици-грозници ужурбаног времена, од живота подређеног трци за новцем, имањем, распричају се о својим тежњама да упознају оно друкчије, ново, у које би радо поверовали у благом смирењу усредсређени на себе, на свој унутрашњи свет. Други од ословљених се пак ограничавају на одговоре од две-три речи, скрену поглед, не желе да се пред камером отворе, можда су и према себи затворени.

Изгледа да су у праву били они који су говорили о специфичности атмосфере, осећала је после првих гутљаја којима упија у себе овај град. Не треба журити – говори себи – имам за то на располагању скоро читаву недељу, полако, лагано га треба удисати. У успореном, за њу тако неуобичајеном темпу обилази катедралу, завирује унутра, уђе а онда опет излази на улицу. Пред њом се отвара необичан свет на какав није навикла, посматра групе туриста-ходочасника, који се заустављају пред скулптуром свеца, неки га поздрављају пољупцем, други пак дубоким наклоном или додиром главе, стављањем прстију на стуб са статуом. У том тренутку на лицима имају сасвим друкчији израз. Примећује ситна удубљења на стубу улубљена безбројним додирима. Најснажније на њу делује израз оданости, дубоке ваљда и непобитне. Стоји подаље и погледом урања у лица из којих зрачи вера у тако концентрисаном облику у каквом је, ваљда, никада пре тога није имала могућности да сагледа.

Интензитет емоција чини део ове јединствене атмосфере, снага вере у натприродне моћи, али, сину јој, можда и у снагу људског заједништва, обичног, земаљског заједништва у подношењу најразличитијих судбина, али и у упорном ткању снови којима би могло да се прекорачује реално живљење, неизбежно, непоткупљиво. Они који долазе овамо као да чине посебну заједницу спојену, пре свега, тежњом за смирењем, заустављањем,

продуховљеношћу, тражењем и приближавањем циљу, који, можда, није ни тачно дефинисан, већ, пре свега, наслућиван. И о томе је већ читала, али у чланцима о Сантијагу је писано, пре свега, о спољашњим, рекло би се техничким аспектима ходочашћа ка статуи Св. Јакова, *El camino*, Пут француски, Пут поругалски, Сребрни – аутори чланака су описивали разлике у условима, квалитету, захтевности појединих маршрута, али видети изразе лица оних који су тај пут остварили, пажљиво пратити њихов поглед, то је већ нешто сасвим друго.

Обилази око катедрале а онда се поново враћа на Праца до Обрадоиро и сада већ са неком неуобичајеном упорношћу посматра ходочаснике. Овако су људи из читавог света долазили овамо скоро хиљаду година. Привлаче је њихови погледи, покрети, начин на који приступају кипу, начин на који га се дотичу и којим исказују своје тражење, своју тежњу за проналажењем. Спонтано се сети тога како је некада давно покушавала да нађе свој пут, не овамо, не у катедралу у Галицији. Њен пут је био много скромнији, мање захтеван, није њиме кренула из свог града, није осетила напоре дугог неудобног путовања, које изискује богзна какво одрицање, савладавање физичког напора. Једноставно је (свесна одређеног ризика) кренула на други факултет који се, такође, налазио у старом делу града као и онај на којем је већ студирала. Одвела је тамо, такође, тежња за тражењем, циљеви које је себи, пре тога, поставила је, одједном, више нису задовољавали, знања која је тамо стекла нису је њима приближавала. Пожелела је да крене за нечим другим, дубљим, комплекснијим а, нарочито, личнијим сазнањем, да завири у његове темеље, дотакне их. У једно време је веровала да би се то могло постићи проучавањем старих религиозних текстова. Пожелела је да то и покуша. На онај други факултет повела је чежња за апсолутним сазнањем, за сигурношћу. Тада је још чезнула за њоме и веровала да ће је тамо наћи. Покушала је, али све је испало потпуно, потпуно другачије.

Усредсређена на лица ходочасника и ходочасница, можда им помало и завидећи, замишља да је једна од њих, да је ка кипу Св. Јакова путовала, такође, из другог кутка Европе, уморна, прашњава са боловима у ногама, али са надом у тренутак духовног прочишћења, просветљења а, можда, и преокрета. Замишља да верује као они, да, уопште, не сумња у своју веру и сигурност коју она пружа, да, уопште, не сумња ни у то да је *El camino* овамо, у овај град, у ову катедралу, „*camino*” у било којем каквом облику, стварно онај прави пут тражења.

Лута по Сантијагу, с времена на време дозвољава себи малу паузу у ходању. Седне у парк или уђе у бистро у тихој улици, размишља о тражењу свог властитог пута, о скретањима и заобилазницама на њему, али и о времену које јој се, у почетку, чинило изгубљеним, сувишним, проћерданим и у којем је тек касније почела да открива нешто што је за њу, ипак, било значајно, искуство које је представљало даљи корак на њеном путу...

А онда опет наставља са обиласком улица, тргова, слуша старинску келтску музику, која се просипа из сваке кафанице, из сваке раднице са сувенирима, мува се по пијаци, по кривудавам тротоарима обрубљеним, са обе стране, старим кућама са затвореним дрвеним прозорским капцима, балконима присутим рододендронима, мушкатлама са великим цветовима и другим, њој непознатим цвећем, из којег се шири опојан слатко-опори мирис.

У тим кућама, отрцаним или и реновираним као да се спајају времена неколико векова, сав Сантијаго делује на њу као простор у којем долази до прекорачивања времена. Понекад, када се загледа у неку од кућа јасно обележених временом, као да из њеног памћења извиру слојеви заборављеног, затрпаног у њој негде дубоко, у такве дубине у које се у свакодневном животу не захвата.

У одређеним тренуцима чак посумња да ли је то, уопште, она, уморна после целодневних обилазака града по сунцу, врућини, по врелим тротоарима, са ројем мисли у глави, изморена, али, уједно, некако посебно мирна, као растерећена. Онда, предвече, улази у аутобус којим се враћа у хотел где се одржава симпозијум.

Одмах прво вече њену пажњу привлачи стара госпођа на седишту преко пута њеног. Уопште се не уклапа у овај модеран аутобус у полудугој црној елегантној хаљини, која је већ одавно изашла из моде а чија намена није ни била да се носи свакодневно, са густом сребрнастом косом зачешљаном нагоре, са упадљивим златним привеском на врату. Када се не би налазила у граду у туђини, сигурно би се запитала одакле јој је то лице познато: очи, уста, оштар нос, као да је све то већ негде видела.

Жена је посматра од тренутка када је ушла у аутобус, али тек онда када је одабрала седиште наспрам ње, тек онда јој се осмехну. Осмехује јој се великим црним очима онако као што се, обично, осмехујемо некоме кога познајемо и радујемо се што смо се неочекивано срели. Изненађено јој узвраћа осмех а жена, изненада, изговори неколико речи од којих она разабра једну једину, casa, кућа, можда дом. Ћутке јој још увек узвраћа осмех а жена наставља да прича као да ју је поновљени осмех охрабрио. Из

њених уста излази бујица речи. Слуша концентрисано, али онда одмахује главом да би јој дала до знања да је не разуме, али она као да на то не обраћа пажњу, прича даље, тихо, али не мање упорно.

Осећа да су речи, стварно, упућене њој, та жена жели нешто да јој каже, нешто што сматра значајним и као да не жели да схвати да је она не разуме. Упорно понавља речи у које је, чинило се, стављала неку поруку.

Благ, али веома истрајан, осмех у њој изазива дрхтавицу, посебно дрхтање као да је њеним телом прошао талас електрицитета. Прсти, запешће, длан, све је то, на тренутак, утрнуло, а тек постепено се поново опуштало. Помало је та непријатна дрхтавица уплаши, међутим у следећем тренутку у страх уноси пријатно узбуђење. У њој јача осећај да је жену која седи на аутобуском седишту наспрам ње негде већ срела, чак да су се често сретале. Учини јој се да се нејасно сећа њихових некадашњих разговора, да једна о другој знају доста тога, да су се њихови животи већ негде срели у заједничкој тачки пресека као две паралеле, или бар себи приближили. У томе није било никакве логике, али учини јој се да негде дубоко у њој дремају нејасне слике. Не би била у стању да тачно идентификује њихове форме, ни везе, али у њихово постојање скоро престаје да сумња. Падају јој на памет чудновате мисли о памћењу које превазилази индивидуалну свест и у коју као да се уливају многе индивидуалне свести, мешају се у њој, преклапајући међусобна разграничења, сједињују се у њој; о неком прапамћењу у чијем стварању, на неки посебан начин, учествују појединачне егзистенције, а онда из ње узвратно црпе узајамно спојене.

Те мисли су је помало збуниле, али узврати жени осмех и, пре него што ће изаћи, лако јој се поклониле, а када већ стоји на тротоару види како јој жена из одлазећег аутобуса још махну. Опет има осећај да јој покретом руке даје неко знамење, верујући да ће бар то да схвати.

После повратка у хотел, у првом тренутку је пожелела да мужу исприча чудну епизоду из аутобуса, али види да је њен супруг у мислима негде другде и после неколико речи заћута. В. то и не примети, у рукама држи зборник сажетака са симпозијума и потпуно је удубљен у читање.

* * *

Следеће вечери поново се враћа након лутања градом, опет улази у аутобус на оној истој линији и када седа на празно седиште скоро одмах иза шофера, са запрепашћењем које се претвара у

смешу поново изазваног страха и појачаног узбуђења, угледа на седишту наспрам себе стару госпођу.

На себи има исту полудугу црну хаљину као и јуче, осмехује јој се, још љубазније него прошли пут и, док се прибира од изненађења, жена јој се обрати онако као да наставља јучерашњи разговор, који је, у ствари, био њен монолог. Прича тихим мелодичним гласом, као да не жели да се одрекне свог покушаја да је, или њих обе, бујицом речи врати у време које је за њу, очигледно, било веома важно.

Тихе али истрајне речи је облећу, протичу око ње као да траже путељак ка њој, истрајно дубе јамице које би требало да их доведу у њену непосредну близину, да се улију у њу. Збуњено одмахује главом, али то жену не зауставља у причању. Чини се да јој жели испричати неки давни догађај, да жели да је напомене, као да се, одједном, нашла у сну, да је то још стално она, али, уједно, као да се у њу смешта неко други, друга жена са другачијом прошлошћу и другом причом.

У глави јој сину мисао које више не може да се ослободи. Ми се, изгледа, стварно познајемо, рече сама себи, тачније познавале смо се, некада давно, у време када смо живеле у истом граду, у истој кући. У овом граду, већ почиње да се присећа, да, имале смо мале балконе један поред другог, обасуте цвећем, један више од другог, тачно онакве какве је малопре видела на улицама, на кући код које је застала и дуго је посматрала. На нешто је подсећала. Како то да не може да се сети имена тих цветова?

Понире у успоменама све дубље у себе. Одједном види себе као малу девојчицу, која је толико волела да чита да би још и на ручак најрадије долазила са књигом у руци. Успомене се раздвајају. Има осећај као да је поново она девојчица са машном у коси и као да у њој оживљава стара дечја навика да бежи у представе позајмљене из књига, да балансира између реалности и фикције, да гласно разговара са ликовима из књига које је баш тада читала. Навика која је некада веома узнемиривала њену маму. Са киме то разговараш? – питала би је када би је, понекад, затекла код оних чудних разговора, а она би само склапала очи постиђена што је њена тајна откривена и љута...

Једна успомена прекрива другу, а онда почињу да се стапају. Где је сада њено место, где се, у ствари, налази? Једним делом свога бића постаје свесна да је мисли опасно удаљавају од реалности, да се отима контроли здравог разума, али другим делом, који у њој све више јача, понире у даљи рој успомена, дубље и дубље. Присећа се слика старе, већ помало оронуте, куће са узаним док-сатима, са украсним металним оградама на балконима. То цвеће,

већ је скоро сигурна у то, заливала је сваког јутра, бринула се о њему, разговарала са њим, али имена... како ли се само зваше...

Поједини слојеви њеног памћења почињу да трепере, вибрирају и онако треперави, таласasti, почињу без икакве њене интервенције да се премештају – удаљенији се међусобно приближавају и, обрнуто, они који су се међусобно додиривали повлаче се на већу удаљеност. Неки се узајамно толико приближавају да почињу да се преклапају, преплићу, стапају, стварајући нова раслојавања. Из оваквих раслојених помаљају се слике, контуре успомена, узајамне интеракције... да, тамо, на докату старе куће, имале смо навику да се зауставимо на разговор – помисли, поново са осећањем оног посебног раздвајања, расцепљења свог бића на садашње и неко давнопрошло. Жена се није ни много променила, већ онда коса јој је била седа и хаљина јој се чини познатом. Ослушкује њене речи и као да почиње да опипава, мада нејасно, мутно, њихов смисао. Јачајуће вибрације а онда и ново уређење слика, нове асоцијације саткане од комадића сећања, изненађујуће, које, онако помало, изазивају недоумицу. Дакле, ипак је нечега било: доклат, цвеће, ова жена... требало би да покуша касније, после повратка кући, да забележи ове вибрације, обухвати их речима, спречи њихов нестанак, заустави ток времена, сачува трагове његовог протикања, забележи ону многодимензионалност.

Прену се тек када иза прозора аутобуса угледа контуре хотелског комплекса. Ово је реалност, враћа јој се јасна свест, сада већ зна где јој је место. Енергично се усправи, упуту се према вратима, али приликом изласка из аутобуса се, ипак, поклони и опет јој кроз прозор аутобуса, у одласку, жена махну.

А онда када, мање од пола сата касније, отвара врата на хотелској соби, има осећај да у просторију улази само део ње, можда половина или, чак, још мање. Други део остаје негде другде, у другом простору и времену. Овога пута пред мужем о свом доживљају радије и не почиње да прича. С једне стране види да се са предавања и других дискусија свако вече враћа уморан и неће да га узнемирава, толико је уморан да је, вероватно, не би ни слушао, а с друге стране није сигурна у то шта би, у ствари, требало да му каже, како све то да опише, како да објасни. Сада, са одстојања, ни она сама то не разумује у потпуности.

Пре спавања сети се одломка из есеја њене омиљене јужноамеричке књижевнице: присећање је, у ствари, декодирање или, тачније, ново кодирање, написала је та књижевница у једном од својих есеја, ново кодирање које пак важи само у једном једином тренутку, јер сваки трен носи у себи властити код. Тако некако је написала, детаља текста се не сећа, сећа се само главне идеје, која

је на њу оставила утисак већ код првог читања и којој се, с времена на време, враћала. Свака успомена је заробљена у своје време, размишља даље, не уме тачно да се сети да ли је и ово написала она књижевница или су то њене сопствене мисли. Сасвим на ивици сна, још у духу чује своје речи да је напор да се премосте поједина времена веома несигуран, понекад, чак, да се премосте причањем или писањем, помисли, и опет не зна чије речи понавља, туђе или сопствене... при-ча-њем – и-ли-пи-са-њем... одјекује у њој још за тренутак, онда се на позадини представе лица оне жене из аутобуса њена свест расплињавају у надолazeћем сну.

* * *

Следећег дана нема храбрости да се из центра града враћа аутобусом, радије корача поред пута и уморна, прегрејана, врућа враћа се у хотел удубљена у чудне мисли... Увече, заједно са мужем, излази у град. Скоро и не обраћа пажњу на осветљене улице којима пролазе па, чак, пречује неколико питања свог мужа. Изгледа да те ово већ помало замара – говори јој...

Промрмља, прогунђа нешто неодређено.

Муж је држи за руку – могу да замислим, није баш најпријатније потуцати се по читаве дане по туђем граду сама, издржи, симпозијум се завршава за два дана а онда ћемо опет заједно на пут.

Потврдно клима главом – већ унапред се томе радујем.

Али задњег дана не успева да одоли, од јутра замишља тренутак када ће ући у аутобус у којем ће је она жена чекати. Напета, нервозна, намерно креће из центра града пола сата раније, хтела би да ухвати другу везу, не ону из претходне две вечери.

Лакну јој, али уједно је и разочарана што је у аутобусу нема. Разочарање, али и олакшање. Јасно је да је оно раније била обична случајност – понавља себи са олакшањем, чудна госпођа ме је са неким побркала, десило се случајно да ме је, чак двапут, стара госпођа, која већ, вероватно, губи чисту свест, са неким побркала, заменила. И она сама је, уморна од мноштва утисака, импресионирана сугестивном атмосфером историјског града, легенди везаних за њега, на властито изненађење, подлегла неким посебним илузијама, фантазијама сна, у којима се преплићу времена, као да се тек тако може прекорачити из века у век, из једног догађаја у други.

Смешта се удобније, лицем се окреће ка прозору, посматра улице којима аутобус пролази. Више прилика да их посматра неће бити. Следећег дана путују у други град, можда мање сугестиван,

привлачан. Мада ће јој овога бити жао, радује се већ оним новим улицама, није лагала мужу, стварно се радује.

Одједном је примети, жури ка аутобусу, али он већ креће са станице. У истом тренутку примети и жена њу. У осмеху који јој шаље има туге, веома много туге. Диже руку, али не маше, само је резигнирано држи подигнуту изнад главе.

Закаснила сам – говори погледом, и богзна колико ће сада бити потребно да се чека на следећи сусрет, колико година, деценија можда још више... говори оним гестом, оним погледом испуњеним тугом.

У аутобусу бруји од гласова, речи се просипају, динамичне, брзе, лете око њеног седишта, допиру до ушију, продиру под кожу, не разуме их, али већ је навикла на њихов ритам, на њихову мелодичност, на мекоћу која, у одређеним тренуцима, прелази скоро у шуштање, послушкује зујање жагора и, одједном, има утисак као да се у њој, под утицајем тока речи, открива нека празнина, за коју до сада није ни знала и коју сада покушава да попуни нејасним, магличастим успоменама.

(Још и не слути да ће се овај језик орити у њиховој кући, да ће га њихова кћерка завоleti више него било који други страни језик, да ће му посвећивати сваки слободни тренутак, а када је једном упита чиме ју је тај језик до те мере освојио, полушалајиво ће јој одговорити да нема појма, али да, понекад, има утисак да га је некад давно савладала, као да јој је још у давној прошлости био познат, у неком претходном животу – рече и поче да се смеје. У том тренутку телом јој проструји кратак талас, као трептај електрицитета, на тренутак се укочи, пред очима су јој поново улице Сантијага, старе куће са балконима посуте цвећем, а и лице оне жене из аутобуса. Онда се још, напола укочена, на силу осмехну, ма какви, баш ово, дакле, нисам очекивала. Сама осећа да је њен осмех неискрен, па њена кћерка ничим не показује да је нешто приметила.)

Следећег јутра напуштају Сантијаго де Компостела, чека их пут у Саламанку, на тамошњем универзитету В. би требало да држи предавање, а онда ће већ неко време моћи слободно да путују без дужности и обавеза, као туристи који су дошли да упознају непознату земљу, никада у њој нису били, не вежу их за њу никакве успомене, немају са њоме никакве везе, ништа више, само као туристи.

* * *

Ускоро после повратка из Шпаније учествовала је на међународној конференцији о биографији, не само као о методи

историографског изучавања већ и као извору самопознавања и самопројекције. Пред микрофоном се ређају предавачи из разних земаља, који говоре о могућим начинима графичког приказивања биографије, његове интерпретације. На платну смештеном на чеоном зиду конференцијске сале појављују се стално нови графови, табеле, разне геометријске форме, у које би требало да се унесу презентирани догађаји, па чак и очекивања и тежње.

Слуша предаваче, у блок за белешке нешто уписује, али у глави јој се врзмају питања како би доживљај из Сантијага могао да се унесе у неки биограф, у какву колону и каквом бојом би могла да га уцрта, какав значај би требало да добије. Трага за одговором на ова питања, али, уместо њих, јављају се нова: какве везе има овај доживљај са осталим епизодама које чине линију њеног доживљаја – промишља – оног најунутрашњијег доживљаја. Спонтано се сети речи оне књижевнице о напору да се премошћавају времена, о покушајима овог премошћавања причањем или писањем, несигурним и, за сада, узалудним покушајима.

El camino, говори сама себи, уплитање свега што је некада доживела у класификационе обрасце, које има у свом памћењу а чије трагове почиње постепено, за сада само у представама, да претвара у текст који, једноставно, не може да се смести ни у какву геометријску форму, ни у какав граф. На крају, постепено, почиње да се предаје речима. Сећање као пут, рече себи, и писање као путовање као привремени излазак из свог времена, осамостаљење, ослобађање од свега сувишног, али, уједно, писање као концентрисан прелазак, путовање из једног простора у други, писање које се одвија од полазне тачке, исходишта, које још како-тако може да одреди, у непознато, јер то куда ће да је одведе, ка каквим пропланцима, или пак тешко проходним горским гребенима, ка гудурама и провалијама, каквим заобилазницама ће се батргати, то никада не може тачно да зна а, поготово, уопште не може да зна да ли ће се тим путовањем приближити месту прочишћења и, ваљда, илуминацији.

El camino, исписа онда једно вече на чист лист хартије. Та реч као да јој се усадила у прсте, мисли, очи, као да за њу постаје све важнија. *Пуш* напише полако, *један од мођућих љуш*.

Превео са словачког
Самуел Болдоцки